7. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ

Наукові праці Лісівничої академії наук України
Proceedings of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine

<http://fasu.nltu.edu.ua>
<https://doi.org/10.15421/412014>
Article received 2019.11.28
Article accepted 2020.06.04

ISSN 1991-606X print
ISSN 2616-5015 online
@ ✉ Correspondence author
Lyudmyla Maksymiv
lyudmyla.maksymiv@nltu.edu.ua
General Chuprynka st., 103, Lviv, 79057, Ukraine

УДК 338.485:504:130.2

Соціо-еколого-економічні аспекти розвитку екологічного туризму в Українських Карпатах

Л. І. Максимів¹, Т. А. Гарматій², М. Т. Бець³

Проаналізовано роль туризму в соціально-економічному поступі країни. Визначено особливості екологічного туризму та його роль в економіці регіону. Охарактеризовано стан і проблеми розвитку екологічного туризму в Україні. Наведено особливості організації туристичної діяльності НПП «Сколівські Бескиди», зокрема на прями розвитку екологічного туризму. За допомогою розробленої авторами анкети здійснено опитування громадян стосовно їхньої готовності добровільно фінансово підтримувати розвиток екологічного туризму на території НПП «Сколівські Бескиди». Всього було опитано 80 осіб. З'ясовано, що значна частина опитаних респондентів готова жертвувати певну частку своїх доходів на розвиток природоохоронних територій. Половина респондентів висловили готовність брати добровільну участь у покращенні екологічних маршрутів (49%), а 27% – за винагороду. Четверть опитаних (24%) не готові брати участь у покращенні екологічних маршрутів на території парку. Поглиблений аналіз відповідей респондентів, не готових виділяти кошти на покращення екологічних маршрутів на території парку, показав, що третина респондентів цієї категорії не готові брати участь у покращенні екологічних маршрутів на території НПП (36%), третина (30%) готові на волонтерських засадах і третина (34%) – готові на умовах оплати.

За даними SWOT-аналізу виявлено рушії і перешкоди на шляху розвитку екологічного туризму. На його основі розроблено пропозиції щодо перспектив розвитку екологічного туризму в Українських Карпатах з погляду забезпечення належного рівня добробуту місцевих громад шляхом доступу до гідних робочих місць і гідної оплати праці та без порушення природних екосистем.

Ключові слова: національний природний парк, готовність платити, SWOT-аналіз, фінансування природно-заповідних територій, туристична галузь, сталий туризм, добробут.

¹ Максимів Людмила Іванівна – член-кореспондент Лісівничої академії наук України, кандидат економічних наук, доцент кафедри екологічної економіки. Національний лісотехнічний університет України, вул. генерала Чупринки, 103, м. Львів, 79057, Україна. Тел.: +38-032-39-27-78. E-mail: lyudmyla.maksymiv@nltu.edu.ua ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5003-0249>

² Гарматій Тетяна Андріївна – магістр економіки довкілля та природних ресурсів. Національний лісотехнічний університет України, вул. генерала Чупринки, 103, м. Львів, 79057, Україна. Тел.: + 38-066-857-99-17. E-mail: tetyanaharmatiy@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5373-5682>

³ Бець Мар'яна Тиберіївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів. Національний університет «Львівська політехніка», вул. С. Бандери, 12, м. Львів, 79013, Україна. Тел.: + 38-067-140-40-96. E-mail: becmtpet@ukr.net ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4413-3705>

Вступ. Туризм є невід’ємним складником сучасного життя, а туристична галузь – важливим сектором економіки, що забезпечує поповнення державного бюджету і забезпечує ринок праці робочими місцями. Туристичний бізнес в усьому світі є прибутковою та динамічною галуззю зі значним потенціалом росту, а туризм визнано вагомим чинником економічного розвитку. З погляду економіки, туризм – особливий вид споживання матеріальних і духовних благ, послуг і товарів, виділений в самостійну галузь господарства (Malska, 2009).

Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 р., схваленою розпорядженням КМУ від 16.03.2017 р. № 168-р (Strategy for the development of tourism..., 2017), на державному і регіональному рівнях визначено пріоритетні секторальні види туризму, а саме: міський; екологічний (зелений); етнічний; сільський; культурно-пізнавальний; подієвий; медичний, лікувально-оздоровчий; гастрономічний; релігійний; гірський, спортивний, велосипедний; пригодницький та активний; науковий та освітній; круїзний та яхтовий; шопінг і розважальний туризм; інші пріоритетні види туризму.

Незважаючи на унікальні можливості розвитку туризму, в Україні досі широкому загалу відомі лише його традиційні види, а вигоди від використання інших видів, таких як екологічний туризм, часто залишаються недооціненими і, відповідно, недоотриманими. Принагідно зазначимо, що Всесвітня організація туризму (ВТО) ООН ще на початку XXI ст. (2002) оголошувала Міжнародний рік екотуризму, підкресливши його глобальну важливість, і який на сьогодні є реальним механізмом забезпечення сталого майбутнього.

Всебічне втілення концепції сталого розвитку, задеклароване Стратегією сталого розвитку «Україна 2020» відповідно до Указу Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 (The Strategy for Sustainable Development «Ukraine 2020», 2015), робить екологічний туризм дедалі значущішим видом туристичної діяльності. У Національній доповіді «17 цілей сталого розвитку: Україна» (Sustainable Development Goals: Ukraine, 2015) розвиток туризму і рекреації розглядають як невід’ємний складник розроблення і реалізації стратегій місцевого розвитку в числі першочергових завдань (завдання 11.6) задля досягнення Цілі 11 «Сталий розвиток міст і громад». Моніторинг виконання цього завдання уможливорює індикатор 11.6.1 «Кількість робочих місць у сфері туризму (середньооблікова кількість штатних працівників колективних засобів розміщування та суб’єктів туристичної діяльності України), тис. одиниць».

Розвиток сталого туризму є однією із пріоритетних програм Десятирічної стратегії дій з переходу до використання моделей сталого споживання і виробництва (ССВ) (10YFP, 2002), прийнятої на Конференції зі сталого розвитку (Rio+20) у червні 2012 р. – глобальної платформи для формування потенціалу і партнерства у сфері ССВ задля досягнення Цілі 12 «Відповідальне виробництво та спо-

живання». Глобальне завдання 12.b передбачає розроблення й упровадження інструментів моніторингу впливу на сталий розвиток сталого туризму, який сприяє створенню робочих місць, розвитку місцевої культури та виробництву місцевої продукції. Це глобальне завдання поки що не знайшло відображення у згаданій доповіді для реалізації на національному рівні.

Туризм відіграє вагому роль у збереженні морських ресурсів (Ціль 14), партнерства заради сталого розвитку (Ціль 17). Для досягнення Цілі 8 «Гідна праця та економічне зростання» національним завданням 8.9 передбачено до 2030 р. забезпечити розроблення та здійснення стратегій заохочення сталого туризму, який сприяє створенню робочих місць, розвитку місцевої культури, виробництву місцевої продукції і розглядається як один із можливих напрямів реалізації потенціалу активної частини населення. На думку міжнародних експертів, сталий туризм (Ціль 8.9) передбачає вирішення проблеми повільного економічного розвитку віддалених гірських районів (The Future is now, 2019).

Екологічний туризм здебільшого розвивається на природно-заповідних територіях. На сьогоднішній день заповідні території задіяні не повною мірою для розвитку перспективних видів туризму. Виняток становить Карпатський біосферний заповідник, де прокладено 18 екотуристичних маршрутів загальною протяжністю близько 200 км (Chudoba & Kizyma, 2018). Екотуризм може бути альтернативним видом діяльності суб’єктів природно-заповідного фонду. Це дасть змогу заробляти кошти як для підтримання заповідних об’єктів, так і збільшити доходи місцевого населення завдяки розвитку сфери послуг.

Відповідно до ст. 93У «Про природно-заповідний фонд України» (Law of Ukraine «On the nature reserve fund», red. 2019), одним із видів використання територій та об’єктів природно-заповідного фонду є задіяння їх в оздоровчих та інших рекреаційних цілях. *Актуальність проблеми* полягає в тому, що за умови забезпечення належного стану інфраструктури, сфери послуг і реклами особливо охоронювані території України можуть стати основними осередками рекреаційно-туристичної діяльності на природно-заповідних територіях, зокрема, екологічного туризму (Vorobyova, 2012; Maksymiv, Soloviy, Fedorchuk, 2017).

Об’єкти та методика дослідження. *Об’єкт дослідження* – процес розвитку екологічного туризму в контексті сталого туризму з урахуванням вимог та інтересів зацікавлених сторін. *Предмет дослідження* – соціо-еколого-економічні аспекти розвитку екологічного туризму на території національних природних парків за критерієм мінімізації негативного впливу на довкілля і покращення добробуту місцевих громад.

Мета досліджень полягає в розробленні напрямів розвитку екологічного туризму, як невід’ємного складника сталого туризму, на основі ідентифікації

ендогенних і екзогенних чинників з урахуванням інтересів зацікавлених сторін.

У роботі використано спеціальний метод дослідження готовності платити для визначення готовності відвідувачів підтримувати національні природні парки на добровільній основі (Dixon et al., 1994).

Результати досліджень. За оцінкою ВТО, внесок туризму до світового валового внутрішнього продукту з урахуванням непрямого ефекту становить 10%. Загальна кількість робочих місць, що прямо чи опосередковано стосуються сфери туризму, становить 11%. У 2015 р. частка міжнародних туристичних прибутків збільшилася на 4,4% і становила 1184 млн туристів (Strategy for the development of tourism..., 2017).

На успішний розвиток туризму впливає низка різноманітних чинників. Поруч із добре відомими традиційними чинниками з'являються нові виклики, які вимагають адекватного реагування. Запорукою довготривалого розвитку туризму є сприятлива санітарно-епідеміологічна ситуація у світі. Як засвідчили події, пов'язані з глобальним спалахом пандемії covid 19 на початку 2020 р., туризм є вкрай чутливим до форс-мажорних обставин такого типу. Ситуацію ускладнив той факт, що цей виклик з'явився раптово і в неочікувано великих масштабах. За оцінкою ВТО, саме туризм найбільше постраждав серед усіх основних секторів економіки (Covid-19..., 2020). Втрати міжнародного туризму через пандемію склали від 850 млн до 1,1 трлн міжнародних туристів, збитки у грошовому вимірі – від 910 млрд дол. США до 1,2 трлн дол. США в експортних надходженнях від туризму, а під загрозою закриття опинилися від 100 до 120 млн робочих місць (UNWTO Tourism data dashboard, 2020).

Г. Міллер у 1978 р. вперше визначив екотуризм як «життєздатний туризм, що є чутливим до довкілля і пов'язаний з вивченням природного і культурного довкілля з метою покращення його стану» (Novytska, 2013). Недоліком такого визначення вважають те, що воно не враховує ні ролі місцевого населення, ані синергічного ефекту від поєднання різних видів рекреації.

Міжнародна спілка охорони природи у 1996 р. прийняла таке визначення мексиканського економіста-еколога Н. Ceballos-Lascurain (1987): «Екологічний туризм – це екологічно відповідальні подорожі та відвідування відносно не порушених природних територій з метою вивчення, отримання позитивних емоцій, дослідження природи та супутніх культурних пам'яток, які сприяють збереженню довкілля, мінімально шкодять природі та створюють соціально-економічні вигоди для місцевого населення».

У сучасному розумінні екотуризм означає «відповідальну подорож у природні райони, яка базується на збереженні природного довкілля, підтримці добробуту місцевого населення і потребує інформування та навчання» (TIES, 2015). Навчанням

мають бути охоплені як персонал, так і відвідувачі парку.

Основні принципи екотуризму за Вестерном (Schola et al., 2007):

1. Подорожі на природу, головний зміст яких – знайомство з живою природою, а також із місцевими звичаями та культурою.

2. Мінімізація негативних наслідків екологічного і соціально-культурного характеру, підтримка соціальної сталості та охорони довкілля.

3. Сприяння охороні природи і місцевого соціокультурного довкілля.

4. Екологічна просвіта.

5. Участь місцевих жителів і отримання ними доходів від туристичної діяльності, що створює для них економічні стимули до охорони природи.

6. Економічна ефективність і внесок у сталий розвиток територій.

Екотуризм – це поєднання охорони довкілля, місцевих громад і сталих подорожей. На практиці це означає, що ті, хто займається запровадженням, участю і маркетингом цього виду діяльності на міжнародному рівні, мають дотримуватись принципів екотуризму. Серед них (Principles of Ecotourism, 2019):

– мінімізація фізичних, соціальних (поведінкових) навантажень;

– підвищення рівня екологічної культури та поваги до природи;

– забезпечення позитивного досвіду для відвідувачів і господарів;

– надання прямих фінансових вигід для збереження природного довкілля;

– створення фінансових вигід, насамперед, для місцевого населення;

– надання відвідувачам незабутнього досвіду, який допоможе підвищити рівень чутливості до екологічного та соціального клімату приймаючої сторони;

– проектування, облаштування й експлуатація об'єктів з низьким рівнем негативних впливів на довкілля і людину;

– визнання прав і духовних переконань місцевого населення в партнерстві з ними для створення нових можливостей.

Ми розглядаємо екологічний туризм як складник сталого туризму, який, за визначенням ВТО, встановлює баланс між екологічними, економічними та соціально-культурними аспектами розвитку туризму (Defining Sustainable Tourism, 2019). Він сповна враховує нинішні та майбутні економічні, екологічні і соціальні наслідки, задовольняючи потреби відвідувачів, промисловості, природного довкілля і місцевих громад.

Сталий туризм відіграє важливу роль у збереженні біорозмаїття, прагне звести до мінімуму негативний вплив на довкілля і місцеву культуру, щоби вони були доступними для майбутніх поколінь, водночас сприяючи отриманню доходів, зайнятості та збереженню місцевих екосистем. Сталий туризм, таким чином, максимізує позитивний

внесок туризму у збереження біорозмаїття і, отже, скорочення бідності й досягнення цілей сталого розвитку загалом.

Рекомендації ВТО щодо сталого розвитку туризму і методів управління застосовні до всіх видів туризму у всіх напрямках, зокрема масового туризму та різноманітних нішевих туристичних сегментів. Принципи сталості стосуються екологічних, економічних і соціокультурних аспектів розвитку туризму з тим, щоби забезпечити його сталість у довготерміновій перспективі.

Сталий екологічний туризм, як і сталий туризм загалом, повинен: оптимально використовувати природні ресурси як головний елемент розвитку туризму, підтримуючи важливі екологічні процеси і допомагаючи зберегти природну спадщину, біорозмаїття та цілісність природних екосистем; поважати соціально-культурну самобутність місцевих громад, зберігати їхній устрій і живу культурну спадщину, традиційні цінності, а також сприяти міжкультурному взаєморозумінню та терпимості; забезпечити життєздатну в довготерміновій перспективі економічну діяльність, зокрема, соціально-економічні вигоди для всіх зацікавлених сторін. Ці вигоди мають бути справедливо розподілені, зокрема, йдеться про стабільні можливості працевлаштування та отримання доходу місцевими мешканцями, отримання і надання соціальних послуг для приймаючих громад, сприяння зниженню рівня бідності.

Сталий розвиток туризму потребує інформаційної участі всіх відповідних зацікавлених сторін, а ще – сильного політичного керівництва для забезпечення широкої участі і досягнення консенсусу. Рух у напрямі сталого туризму – це неперервний процес, який вимагає постійного моніторингу впливів і вживання за потреби відповідних профілактичних і/чи коригувальних заходів. Сталий туризм має підтримувати високий рівень задоволеності туристів і забезпечувати набуття досвіду, підвищуючи рівень ознайомленості з проблеми сталості та просуваючи серед них методи сталого туризму (Halimovska, 2016).

Виділяють чотири види екологічного туризму (Babkin, 2008):

1. Науковий туризм. Зазвичай, туристськими об'єктами в таких турах виступають особливо охоронювані природні території, заповідники, заказники, національні парки. Під час наукових екологічних турів туристи беруть участь у різних дослідницьких експедиціях, ведуть польові спостереження.

2. Тури з історії природи. Це сукупність навчальних, науково культурних і туристських екскурсій спеціально облаштованими екологічними маршрутами. Здебільшого такі тури організують на територіях заповідників, національних парків, туристських територіях і акваторіях.

3. Пригодницький туризм. Він може охоплювати такі тури: відпочинок у віддалених регіонах (*Discovery amp; adventure holidays*); короткостро-

кові тури на велосипедах (*Short destinations*); пішохідні маршрути по пересічній місцевості (*Walking amp; trekking*); подорожі, пов'язані зі значними фізичними навантаженнями (*Multi activity holidays*); подорожі автомобілями, спеціально переобладнаними для проживання (*Overland tours*).

Останній з них об'єднує всі подорожі, пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі. До загального виду екологічного туризму відносять альпінізм і скелелазіння, лазіння по льоду та спелеотуризм, гірський і пішохідний туризм, водний, лижний, гірськолижний туризм, кінний туризм, дайвінг, парапланеризм.

4. Подорож до природних заповідників і резерватів. Надзвичайна привабливість унікальних та екзотичних природних об'єктів і явищ на території заповідників заохочує туристів відвідати їх.

Екологічний туризм потрібно розглядати як соціо-еколого-економічне явище, кожен складник якого зумовлює два інших і навпаки.

Роль туризму в соціально-економічному розвитку країни. Україна має різноманітний і потужний туристичний потенціал як за географічними, так і культурними ознаками. До привабливих туристичних місць в Україні належать, зокрема, Прикарпаття і Закарпаття, на території яких знаходяться Українські Карпати. Внесок туризму, як одного із головних кластерів економіки України, в загальне зростання сумарних доходів і поповнення бюджету України експерти оцінюють як такий, що в довготерміновому періоді лише збільшуватиметься.

Серед бар'єрів, які стримують розвиток туризму в Україні, – відсутність розвиненої інфраструктури, якісного сервісу, належної освіти й культури у цій сфері, а також брак інформації. Належна туристична інфраструктура сприяє не лише розвитку туристичного сектору, але й пожвавленню ділової активності в регіоні. Туристична інфраструктура охоплює велику кількість і видів об'єктів. Це, зокрема, заклади розміщення та харчування, об'єкти транспортної системи, засоби комунікації (Dolgorola & Korobeynikova, 2013). Запровадження відповідних заходів з метою поліпшення туристичної інфраструктури, а також завдяки належному інформуванню про привабливість того чи іншого регіону для цілей екологічного туризму можуть, на наш погляд, суттєво вплинути на збільшення чисельності екотуристів.

Цілеспрямований розвиток туристичного кластера економіки потенційно може приносити країні до 5% від ВВП. Результати експертних досліджень для туристичного кластера віддзеркалили сильні чинники розвитку: різноманіття культур та історичних пам'яток, географічне положення (погранична країна між Сходом і Заходом), гостинність і доброзичливість місцевого населення, вишукана та різноманітна кухня. Серед слабких чинників відзначено низький рівень державної підтримки туризму та безпеки, недостатній рівень розвитку інфраструктури та незадовільний стан довкілля, високий рівень корупції. Загрозами для розвитку ту-

ризму є низький рівень освіти у сфері туристичних послуг, високий рівень злочинності й корупції, низька якість і нестабільність державного управління, низький рівень медичного обслуговування. Разом із тим, розмаїття культур та історичних пам'яток, вдале географічне розташування, розвиток менеджменту туризму та посилення державної підтримки, є тими чинниками, які уможливають розвиток туризму в Україні (Foresight Ukraine, 2015).

Беручи до уваги перелічені сильні сторони та потенційні можливості розвитку туристичного кластера економіки, зазначимо, що вони є надійним підґрунтям для розвитку екологічного туризму в Україні, зокрема, на території Українських Карпат (Carpathians..., 2003).

Стан і проблеми розвитку екологічного туризму в Україні. Україна відзначається значним розмаїттям природно-кліматичних умов і ландшафтів, володіє, як було згадано, невичерпною культурно-історичною спадщиною, що є запорукою її повноцінного інтегрування у світовий туристичний процес.

Україна багата різноманітними природними туристичними ресурсами, що є важливою передумовою розвитку екологічного туризму. До них належать кліматичні, біологічні, гідрологічні, ландшафтні ресурси, джерела мінеральних вод, лікувальні грязі тощо. Загальна площа земель, придатних для рекреації та туристичного використання, займає 9,4 млн га або 15,6% території України. З них 7,1 млн га припадають на рівнинні рекреаційні території, 2,3 млн га – на гірські (1,9 млн га – на Карпати і 0,4 млн га – на Крим). Умовно придатні для туристичного використання 7,8 млн га території України (Sak et al., 2014).

В Україні екологічний туризм перебуває на початковій стадії розвитку. Екотуристичні мандрівки відбуваються переважно самостійно, комерційна діяльність у цьому напрямі ще не розвинена. Причини, які гальмують розвиток екотуризму в Україні, традиційно пов'язують із політичною й економічною непевністю. Глобальний спалах пандемії коронавірусу доповнює перелік таких причин, усунення яких може затягтися на тривалий час. Це означає упущену економічну вигоду, а також подальше погіршення стану довкілля, яке можна стримати, зокрема, сприяючи розвитку екологічного туризму.

Успішний розвиток екотуризму в Україні гальмує низка чинників:

- відсутність соціально-політичних та економічних умов, сприятливих для інвестування у розвиток екотуризму. Полегшує таку ситуацію Постанова КМУ «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду» (Resolution, 2000);
- неспроможність національних природних парків України забезпечити надання платних послуг, їх відповідну якість;
- відсутність докладної інформації (зокрема, спеціальної) про рекреаційні території національ-

них природних парків, їх реклама (напр., у вигляді буклетів) та популяризація в ЗМІ. Успіх екотуризму значною мірою залежить від можливості відвідувачів парків отримати достовірну інформацію ще до початку екотуру;

- відсутність туристичного продукту, який відповідав би кращим зразкам міжнародного туристичного ринку (недосконалі спеціалізовані маршрути і програми для різних категорій екотуристів);
- відсутність у штатних працівників відповідних структурних підрозділів адміністрації національних природних парків достатнього досвіду і знань щодо організації екологічного туризму, зокрема, в галузі маркетингу, ціноутворення, пізнавальних програм для різних категорій відвідувачів;
- відсутність єдиних стандартів формування цін на послуги, нерідко ціни за надані послуги не відповідають їхній якості;
- спеціалізовані структурні підрозділи національних природних парків не забезпечують належного рівня управління рекреаційно-туристичною діяльністю, що здійснюється спільними підприємствами із залученням комерційних структур – туристичних фірм (турагенти, туроператори);
- недооцінювання ролі місцевих громад у розвитку екотуризму.

Перелічені проблеми притаманні, головно, внутрішньому туризму, в той час як виїзний туризм продовжує розвиватися. Порушення балансу між цими видами туризму призводить до того, що з України вивозять валюту, яку можна інвестувати у зміцнення матеріально-технічної бази внутрішнього екотуризму.

Здебільшого це економічні й організаційні причини. Серед економічних: варто згадати про відсутність стартового капіталу для фінансування робіт зі створення науково-природознавчих центрів, формування цільових програм екологічного туризму; брак інвестицій у туристичну інфраструктуру; недоліки менеджменту та маркетингу екотуризму; відсутність цілеспрямованих наукових досліджень, а також недосконала система підготовки кадрів (Kadnichanska, 2008).

Серед організаційних причин – обмеженість туристичних маршрутів у місцях екологічного туризму та їхнє недостатнє облаштування; відсутність спеціалізованих турорганізацій у сфері екотуризму; бюрократичні заборони й обмеження на відвідування еко туристами привабливих місць; скромний набір рекреаційних послуг для туристів; відсутність належної реклами екотуризму; обмеженість кваліфікованих кадрів у галузі екотуризму; відсутність відповідної законодавчої бази екотуризму (Dobryanska, 2013).

До основних завдань програми розвитку екотуризму в Україні належать:

- законодавче оформлення здійснюваної в межах території еко туристичної діяльності;
- запровадження економічного механізму надання платних туристичних послуг, створення на засадах самозабезпечення, самофінансування та само-

окупності госпрозрахункових рекреаційних структурних підрозділів;

- забезпечення національних природних парків рекреаційно-туристичною інфраструктурою за міжнародними стандартами (умови проживання і харчування туристів, транспортні засоби, спостережні вежі тощо);

- розроблення й облаштування науково-пізнавальних туристських маршрутів та еколого-освітніх екскурсійних стежок відповідно до параметрів внутрішнього і зовнішнього пейзажного розмаїття природних ландшафтів (малі архітектурні форми, інформаційно-охоронні знаки, інформаційні щити тощо).

Ефективне використання екотуристичного потенціалу заповідників і національних парків – запорука їхнього подальшого успішного розвитку. Національні природні парки покликані відігравати провідну роль у розвитку сталого туризму. Сталість у туризмі передбачає позитивний загальний баланс екологічного, соціально-культурного та економічного впливів туризму, а також позитивний взаємний вплив відвідувачів один на одного (Teodorovych, 2013).

Тільки з усвідомленням того, що екотуризм є важливим складником сталого розвитку природоохоронних територій, можна подолати перешкоди на шляху розвитку екологічного туризму.

Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму в НПП «Сколівські Бескиди». Всебічне сприяння сталому туризму в Карпатах, про що йдеться в Карпатській конвенції (Framework convention, 2003), принесе користь місцевому населенню на основі наявності унікальних природних об'єктів, ландшафтів і культурної спадщини Карпат, а також розширить співробітництво в цьому напрямі.

Серед природоохоронних територій Українських Карпат вагоме місце посідає національний природний парк (НПП) «Сколівські Бескиди», який є природоохоронною рекреаційною, культурно-освітньою, науково-дослідною установою загальнодержавного значення і входить до складу природно-заповідного фонду України (Environmental tourism, 2015).

Для забезпечення організації рекреаційної і туристичної діяльності на території парку функціонує дільниця рекреації та благоустрою. Основними напрямками діяльності дільниці рекреації є створення умов для організованого та ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів, формування екологічної культури, оцінювання ставлення до національного природного надбання та ін.

Парк пропонує різноманітні маршрути для прихильників відпочинку на природі. Популярними серед туристів є прогулянки еколого-пізнавальними стежками і маршрутами, серед яких «Водоспад на р. Кам'янка», «Колодка», «Павлів потік», «Май-

дан», «Тустань». Прокладено та промарковано еколого-пізнавальні стежки та маршрути (загалом їх 11), найпопулярніші з них – «Бучина», «Крокус», «На гору Лопата», «На водоспад», «Долиною річки Кам'янки», «м. Сколе – г. Парашка – с. Майдан». У парку промарковані кінний маршрут, по два велотата автомобільні маршрути, облаштовані два туристичні притулки, які можуть прийняти одночасно близько 160 осіб (Recreation potential, 2016).

Одним із найпопулярніших є еколого-пізнавальний маршрут «м. Сколе – г. Парашка». Маршрут цікавий тим, що дає змогу спостерігати природні зміни, зумовлені висотною зональністю (маршрут починається на висоті 440 м н.р.м., а найвища точка маршруту – г. Парашка сягає 1268 м н.р.м.).

Вплив туристичної діяльності на лісові екосистеми. Використання лісу для цілей відпочинку ускладнює процес природного поновлення. Внаслідок витоптування знищуються сходи деревних і кущових видів. Ущільнення ґрунту, зниження аерації призводить до значного відпаду та пошкодження підросту. На витоптаних місцях він відсутній або представлений поодиноким. Важливим наслідком дигресії є зменшення загальних запасів фітотомаси. Вздовж стежок спостерігається «старіння» лісу внаслідок систематичного знищення підросту. Через знищення підросту припиняється самовідновлення деревостану.

Першим складником лісових біогеоценозів, який найсильніше зазнає рекреаційного впливу і в якому спостерігаються найбільші зміни, є живе надґрунтове вкриття. Поряд із зменшенням проективного вкриття типових лісових трав (розміщення мозаїчне), у трав'яне вкриття у просвітах та вздовж стежок проникають лучні та лучно-лісові види. Збільшується участь рудеральних видів і «лісових бур'янів». Проаналізувавши видовий склад та ценотичну структуру рослинного вкриття вздовж еколого-пізнавального маршруту, ми виділили другу і третю стадії рекреаційної дигресії. Спостерігали також порушений та сильно порушений стан рослинних угруповань. У рослинному вкритті буюкових лісів вздовж еколого-пізнавального маршруту виявлено всі ознаки антропогенної трансформації (Lukashchuk & Fedorchuk, 2015).

З огляду на наведене вище, можна зробити висновок, що ненормований туризм негативно впливає на біорозмаїття, зокрема, на стан лісових екосистем.

Характеристика туристичного потенціалу НПП «Сколівські Бескиди». Незважаючи на популярність НПП «Сколівські Бескиди» як об'єкта рекреації, існує низка проблем, які гальмують розвиток екотуризму на цій території.

Для розроблення пропозицій щодо розвитку екологічному туризму ми визначили переваги та недоліки туристичного потенціалу НПП «Сколівські Бескиди» методом SWOT-аналізу. Такий підхід дав змогу виявити сильні і слабкі сторони туристичної діяльності парку й охарактеризувати можли-

вості та загрози на шляху його подальшого розвитку. SWOT-аналіз потенціалу розвитку екотуризму в НПП «Сколівські Бескиди» наведено в табл. 1.

Екотуристичні перспективи парку охоплюють планомірне використання наявних ресурсів, що виражається в проектуванні й розробленні екологіч-

них та еколого-культурних туристичних маршрутів, а також плануванні, управлінні і моніторингу екотуристичної діяльності. Це зумовлює високу перспективність організації наукового туризму і літніх польових практик як для вітчизняних, так і зарубіжних студентів.

Таблиця 1

SWOT-аналіз потенціалу розвитку екологічного туризму на території НПП «Сколівські Бескиди»

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
<ul style="list-style-type: none"> • чисте та безпечне довкілля; • гарні краєвиди, багате біорозмаїття; • розмаїття ландшафту: гір, річок, водоспадів, мінеральних джерел; • багатство історико-культурної спадщини, зокрема, державного історико-культурного заповідника «Густань»; • формування мережі домогосподарств, зорієнтованих на екотуризм; • доступна ціна за проживання та якісне і різноманітне харчування; • велика кількість індивідуальних операторів, які традиційно приймають туристів; • збережені народні традиції; • гостинність місцевого населення. 	<ul style="list-style-type: none"> • низький рівень промоції регіону; • практично відсутня інфраструктура розміщення та харчування туристів; • незадовільний стан автомобільних доріг і погане сполучення з високігірними районами; • недостатня кількість маршрутів, практично не залучено історико-культурну спадщину, зокрема, дерев'яні церкви; • незнання іноземних мов господарями, що ускладнює спілкування з гостями; • відсутність системи резервування місць відпочинку; • недостатній рівень знань місцевих мешканців щодо організації екотуризму.
Можливості (O)	Загрози (T)
<ul style="list-style-type: none"> • збільшення доходів місцевих жителів; • покращення економічного розвитку регіону; • збільшення зайнятості місцевого населення; • створення нових робочих місць у сфері обслуговування, зокрема, медицини, транспортної мережі; • підвищення рівня екологічної свідомості туристів; • зниження антропогенного навантаження на територію; • підвищення рівня задоволеності та відчуття щастя від єднання з природою. 	<ul style="list-style-type: none"> • несприятлива санітарно-епідеміологічна ситуація у світі; • наявність некатегоризованої нічліжної бази, що погіршує якість послуг; • суперництво та відсутність належної координації між організаціями, які займаються екологічним туризмом; • слабка співпраця з місцевими органами влади і турфірмами; • відсутність належної організаційно-правової бази в галузі екотуризму; • фінансова криза; • нестабільна політична ситуація в країні.

Важливе місце у розвитку національних парків відіграє фінансування. Недостатність фінансування є, серед іншого, одним із чинників ризику всієї господарської діяльності туристичного підприємства (Грусуук & Maksymiv, 2011). На сьогоднішній день недостатнє фінансування з боку держави є однією із причин гальмування розвитку екологічного туризму на території НПП «Сколівські Бескиди». Ця обставина зумовлює потребу активного залучення інших джерел отримання доходу від екологічного туризму, дозволених в НПП: здавання в оренду ділянок, зокрема, лісового фонду, рекреаційним, спортивним та іншим установам і організаціям; стягнення податків за короткотермінове користування ділянками з метою екологічного туризму. Сюди можна віднести також стягнення плати за надання послуг з рекреаційного лісокористування: піших прогулянок, екскурсій з досвідченим провідником чи екскурсо-

водом, який знає історію місцевості, зокрема місцевого лісу; водних прогулянок (на човнах, байдарках); облаштування пляжів на берегах лісових озер чи річок; надання обладнаних місць для пікніків; продаж сувенірів, буклетів, а також дарів лісу відвідувачам (власними силами чи силами малих підприємств, ФОПів); проведення спортивного орієнтування, тренувальних заходів (альпінізм, верхова їзда, лижні походи і кроси), культурні заходи, а також змагань; користування обладнанням кемпінгів; продаж дров і деревного вугілля; надання місць для паркування автомобілів та інших транспортних засобів; прокат наметів, наплічників, спорядження, вудок, велосипедів, фотоапаратів, відеореєстраторів, різноманітних знарядь та інвентарю; продаж спортивного туристичного спорядження.

За наявності унікальних, особливо охоронюваних, природних об'єктів чи обладнаних діля-

нок (дендрарії, заказники, ботанічні сади, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, обладнані дитячі майданчики з атракціонами, спортивні майданчики чи комплекси) в окремих випадках можливо встановлювати плату за вхід на територію цих ділянок чи об'єктів.

Важливо зазначити, що таку плату справляють не тільки для підтримання національних парків як суб'єктів господарювання, але й повнішого задоволення потреб відвідувачів – суб'єктів екологічного туризму, виходячи з того, що екологічний туризм має бути привабливим для різних категорій відвідувачів.

Серед шляхів вирішення проблеми фінансування НПП, на наш погляд, варто приділити увагу благодійним внескам і пожертвам. Метою авторів було з'ясувати і проаналізувати наявність і рівень мотивації відвідувачів виділяти благодійні внески на підтримання і розвиток екотуризму на території парку.

Дослідження готовності виділяти благодійні внески на підтримання в належному стані та покращення екологічних маршрутів. Одним із методів визначення готовності платити за вигоди від використання довкілля є метод анкетного опитування (Dixon et al., 1994; Zahvoyska et al., 2006). Головним завданням під час опитування було з'ясувати міру готовності туристів робити благодійні внески на підтримку в належному стані та покращення екологічних маршрутів в НПП «Сколівські Бескиди».

Для дослідження було складено анкету з 11 запитаннями. Опитування респондентів здійснюва-

ли анонімно, тобто без надання їх персональних даних і підписів. Виняток становили запитання про стать, вік і місячний дохід; за цими ознаками було здійснено поділ респондентів за окремими категоріями. Всього було опитано 80 респондентів різних вікових категорій, серед них: 21% віком до 20 років; 60% – від 20 до 30 років; 19% – від 30 до 45 років; різної статі (29% жінок і 71% чоловіків), з різними сукупними місячними доходами (18% – до 4000 грн; 44% – від 4000 до 7000 грн; 38% – більше 7000 грн).

Серед запитань, які, на нашу думку, могли мати вирішальний вплив на готовність жертвувати на розвиток екотуризму в НПП «Сколівські Бескиди», були такі: «Чи відомий Вам такий вид туризму як екологічний?» та «Чи практикуєте Ви екологічний туризм?». Більшості респондентів (69%) такий вид туризму був невідомий.

Усі респонденти відвідували Карпатський регіон Львівщини (100% опитаних дали ствердну відповідь). Переважна більшість (64%) подорожує територією НПП «Сколівські Бескиди» один-два рази на рік, 11% – відвідують парк більше трьох разів на рік, а чверть (25%) респондентів жодного разу не були на території парку.

Досліджуючи міру готовності туристів надавати благодійні внески на розвиток екологічного туризму на території парку, нами виокремлено три категорії респондентів і з'ясовано суму коштів, які вони готові вносити за відвідування парку на добровільній основі (табл. 2).

Таблиця 2

Категорії респондентів, які взяли участь в опитуванні щодо готовності надавати благодійні внески на розвиток екологічного туризму на території НПП «Сколівські Бескиди»

№ з.п.	Категорія респондентів	К-сть осіб, чол.	Сума благодійного внеску, грн
I	Респонденти, які готові виділити разовий благодійний внесок під час відвідування парку	29	5-100
II	Респонденти, які готові виділяти благодійні внески під час кожного відвідування парку	18	1-10
III	Респонденти, не готові робити добровільні внески на розвиток екологічного туризму	33	-

З метою визначення впливу змінних на готовність виділяти благодійні внески було здійснено кореляційний аналіз. Для забезпечення візуалізації залежностей нами побудовано кореляційні поля залежності готовності виділяти благодійний внесок від місячного доходу, кількості відвідувань території парку та частоти готовності робити пожертви.

Обернений кореляційний зв'язок спостерігався в залежності готовності платити від частоти надання благодійних внесків. В інших випадках мав місце прямий кореляційний зв'язок. Можна також припустити, що за збільшення середньомісячного доходу та частоти відвідувань території НПП «Сколівські Бескиди» сума добровільних внесків зрос-

татиме. Аналіз частоти готовності виділяти благодійний внесок показав, що у випадку готовності надавати благодійний внесок під час кожного відвідування парку його сума зменшується.

Побудова кореляційної матриці дала змогу кількісно оцінити щільність зв'язків. Для цього було використано інструмент КОРЕЛЯЦІЯ з ПАКЕТУ АНАЛІЗУ даних у середовищі табличного процесора *Excel*. Встановлено, що X_1 (стать) та X_7 (частота пожертв) мають обернений зв'язок, решта – прямий. За щільністю слабкий зв'язок спостерігався в X_1 (стать); X_4 (відомості про екотуризм); X_5 (зайнятість в екотуризмі); X_6 (відвідуваність парку), помірний – X_2 (вік); X_3 (дохід) і помітний між готовніс-

тю платити та Х7 (частота пожертв). Для оцінювання сили зв'язку було використано шкалу Чеддока.

Розрахункове значення t -критерію Ст'юдента ми порівняли з табличним. Табличне значення t -критерію Ст'юдента визначається з урахуванням рівня значущості 0,9 та кількості ступенів свободи (80-1-1) і становить 1,665. Усі значення готовності платити, крім статі та регулярності відвідування парку, є значущими, оскільки їх розрахункове значення є вищим за значення t -критерію Ст'юдента. Отже, з ймовірністю 0,9 можна стверджувати про наявність кореляційного зв'язку між готовністю платити та віком, доходом, поінформованістю в галузі екотуризму, зайнятістю в екотуризмі та частотою пожертв.

Також у всіх трьох категорій респондентів ми дізнавалися, чи готові вони взяти участь у покращенні екологічних маршрутів. Половина опитаних готові брати участь у покращенні екомаршрутів на волонтерських засадах (49%), а 27% респондентів – за винагороду. Четверть опитаних (24%) не готові брати участь у покращенні екологічних маршрутів на території парку.

Окремо проаналізовано категорію III респондентів (не готові виділяти кошти на покращення екологічних маршрутів на території парку) і встановлено, що третина респондентів цієї категорії не готова брати участь у покращенні екологічних маршрутів на території національного природного парку (36%), третина (30%) готова брати участь на волонтерських засадах і третина (34%) – на умовах оплати. На такі відповіді можуть впливати різні чинники, серед них, низький рівень екологічної свідомості громадян, ширше – несформованість громадянського суспільства. На сьогодні також з високою ймовірністю може бути незадовільний фінансовий стан респондентів або ж зміна пріоритетів, коли перевагу надають, наприклад, жертвам на армію.

Результати дослідження засвідчили, що більшість респондентів готові добровільно виділяти певні кошти на розвиток екотуризму і рекреації в НПП «Сколівські Бескиди», а також брати участь у різних екологічних акціях як волонтери. Незважаючи на відносно невелику вибірку респондентів, вважаємо, що отримані результати становлять достовірну базу для аналізу та розроблення заходів щодо покращення фінансового стану парку.

Рекомендації щодо покращення організації екологічного туризму в НПП «Сколівські Бескиди». Територія парку має значний потенціал для розвитку екологічного туризму. Парк характеризується багатим біорозмаїттям (флора національного парку налічує понад 1200 видів судинних рослин, близько 235 видів хребетних, ще багатшою є фауна комах і птахів). Велику кількість флори парку внесено до Червоної книги України та Європейського червоного списку. Тут виявлено єдине в Україні оселище декоративного кущика – брукенталії гостролистої. Представники фауни, зокрема 35 видів комах, також знайшли відображення у Червоній

книзі України (Carpathians, 2003). В районі розташування НПП є велика кількість об'єктів природної спадщини, а також пам'яток культури, зокрема, сакрального мистецтва, які є додатковими мотиваційними чинниками для прихильників екологічного туризму.

Активний розвиток екотуризму на території НПП «Сколівські Бескиди» сприятиме вирішенню проблеми зайнятості населення та низки соціальних питань, зменшенню екологічної шкоди, яка може супроводжувати рекреаційну діяльність. Екотуризм може стати також джерелом надходження коштів для виконання безпосередніх завдань парку, тобто збереження та відтворення природних ресурсів. Для цього, на нашу думку, варто активніше запроваджувати рекламно-інформаційну діяльність; тісно співпрацювати з турфірмами не лише Львівської області, але й інших регіонів України; створити власне екскурсійне бюро; розробити низку маршрутів із залученням історико-культурної спадщини краю; ініціювати розвиток активних видів екологічного туризму (велосипедний, кінний); поліпшити елементи інфраструктуру, зокрема, транспортну.

Існує категорія туристів, які готові виділяти кошти на розбудову парку та брати участь у покращенні його діяльності. У зв'язку з цим необхідно активізувати зусилля, спрямовані на залучення благодійних внесків на розбудову парку; організувати проект із залучення волонтерів для розбудови парку та екомаршрутів; відкрити банківський рахунок, на який можна вносити благодійні внески на розвиток екотуризму; облаштувати інформаційні стенди; на офіційному сайті запровадити рубрику з інформацією стосовно програм, коштів, їх витрачання та звіту про виконання плану робіт; запровадити рубрику пропозицій щодо покращення роботи парку.

Діяльність НПП «Сколівські Бескиди» повинна бути спрямована також на запровадження екологічного туризму в населених пунктах, які входять у зону діяльності парку. Для цього потрібно розробити пропозиції з розвитку екотуризму в Сколівському районі та визначити напрями діяльності адміністрації парку у цій галузі; провести інформаційний семінар для жителів району, які бажають займатися екологічним туризмом; укласти договори з приватними власниками і туристичними фірмами, які розвиватимуть екотуризм на території національного природного парку; видати рекламні матеріали з метою пропаганди екологічного туризму в регіоні.

Умовою розвитку екологічного туризму є підвищення рівня екологічної свідомості громадян. У зв'язку з цим варто створити громадську екологічну організацію в районі діяльності парку та сприяти її функціонуванню. Метою організації має бути, насамперед, пропаганда екологічних знань і проведення масових екологічних акцій у районі діяльності національного природного парку.

Ще одним важливим кроком для розбудови туризму в НПП «Сколівські Бескиди» може бути створення візит-центру та музею природи парку.

Важливим чинником покращення роботи НПП «Сколівські Бескиди» та підвищення рівня довіри громадян є інформування про діяльність парку. Для цього варто: укласти угоди з редакціями місцевих газет (обласних і районних – Сколівського, Дрогобицького, Турківського районів) про регулярне висвітлення природоохоронної й еколого-просвітницької діяльності; забезпечити підготовку матеріалів для публікацій на природоохоронну та еколого-освітню тематику співробітниками НПП; налагодити співпрацю з обласним центром телебачення та радіомовлення з метою підготовки матеріалів про діяльність парку.

Важливим кроком є також визначення найбільш доцільних та ефективних методів еколого-просвітницької діяльності парку з метою формування екологічного світогляду населення. Для реалізації цієї мети варто провести соціологічні дослідження з метою з'ясування ставлення населення до діяльності парку, проведення природоохоронних заходів і впровадження екологічного туризму; розробити перспективні методи еколого-просвітницької роботи.

Висновки. Національні природні парки – складні еколого-економічні формування, в яких переплелися різні форми та рівні організації середовища – абіотичні, біотичні, біотизовані, антропні й антропізовані. НПП призначені для охорони довкілля, збереження біорозмаїття, підтримання у рівновазі природних екосистем, здійснення просвітницької, наукової і культурної діяльності, розвитку туризму.

Важливим завданням функціонування національних природних парків є визначення межі, яка розділяє нераціональне використання природних ресурсів і сталий розвиток туризму на їхній території. Основою пошуку є розмежування функцій, прав і обов'язків (відповідальності) в системі взаємин національних парків з місцевими органами влади і населенням.

Обмеження господарської діяльності на території НПП призводить до певних економічних і соціальних втрат, зниження рівня добробуту місцевого населення. Таке обмеження є наслідком виконання парками функції своєрідних «екологічних донорів». Для забезпечення ефективності функціонування НПП у довготерміновій перспективі потрібне розроблення організаційно-економічного механізму компенсації регіонам-донорам (окремим галузям економіки, населенню) підвищених витрат, пов'язаних з наданням екологічних послуг з метою збереження довкілля (Biserova, Tereshyna, Maksymiv, & Potravny, 2005).

В умовах обмеженості бюджетного фінансування національні природні парки змушені шукати можливості для фінансування з інших джерел. Такими додатковими джерелами фінансування, дозволеними діючим законодавством, є надання

платних послуг та інших форм поповнення власних коштів.

Одним із джерел поповнення бюджету НПП можуть бути добровільні пожертви відвідувачів на підтримання та розвиток екологічного туризму. Для цього потрібно активізувати інформаційно-просвітницьку діяльність серед відвідувачів парку, залучаючи їх до усвідомлення потреб парку та їх покриття. Зазначимо, що фінансова співучасть у підтриманні парку в належному стані є запорукою шанобливішого ставлення до його ресурсів та діяльності загалом.

Самодіяльні види туризму, зокрема екологічного, а також відпочинку на території національного природного парку практично не поповнюють місцеві бюджети. Фінансовий контроль за використанням природно-рекреаційного потенціалу недостатній, він обмежується лише збором коштів на кордоні КПП парків.

Важливу роль в ефективному функціонуванні національного природного парку є широке залучення громадськості. Для цього варто проводити відповідні соціологічні дослідження громадської думки, вивчати позиції місцевого населення і відвідувачів щодо поліпшення функціонування і розвитку парку, формувати громадські об'єднання.

References

- Babkin, A. (2008). *Special types of tourism*. Rostov-na-Donu: Publishing house Phoenix (in Russian).
- Biserova, S., Tereshyna, M., Maksymiv, L., & Potravny, I. (2005). National Nature Park as a object of the ecological-economic regulation. *Natural resource and environmental protection in Russia, 1*, 110-120 (in Russian).
- Carpathians – «The green heart» of Europe: Carpathian Convention. Ukrainian context (2003). 5th Pan-European Ministerial Conference «Environment for Europe», Kyiv.
- Ceballos-Lascurain, H. (1987). The future of 'ecotourism'. *Mexico Journal*, 13-14.
- Covid-19: putting people first (2020). <https://www.unwto.org/tourism-covid-19>
- Chudoba, V., Kizyma, R. (2018). Current state and prospects of ecological tourism development in the Ukrainian Carpathians (the Montenegrin massif case study). In: Proceedings of the XI international scientific-practical conference «Problems of intensification of recreational and health-improving activity of the population». SUPC, Lviv. 261-265 (in Ukrainian).
- Defining Sustainable Tourism (2020). <https://www.gdrc.org/uem/eco-tour/sustour-define.html>
- Dixon, J.A., Scura, L.F., Carpenter, R.A., & Sherman, P.B. (1994). *Economic analysis of environmental impacts*. London, UK: Earthscan Publications Ltd.

- Dobryanska, I. (2013). *Ecotourism as an ecologically significant area of activity*. Dnipro: Publishing house Education and science (in Ukrainian).
- Dolgopola, H., & Korobeynykova, Ya. (2013). Tourist infrastructure: to the problem of definition and functioning of public-private partnership. http://www.confcontact.com/20130214_econ/10_dolgopolova.htm (in Ukrainian)
- Environmental tourism at the NNP «Skole Beskids» territory (2015). Official website. <https://skole.org.ua/ekolohichnyj-turyzm-na-terytoriji-npp-skolivski-beskydy.html>
- Foresight of Ukraine's economy: medium-term (2015-2020) and long-term (2020-2030) time horizons (2015). Science. project manager acad. NAS of Ukraine M.Z. Zgurovsky // International Council for Science (ICSU); System Analysis Committee at Presidium of the NAS of Ukraine; National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»; Institute of Applied Systems Analysis of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Ministry of Education and Science of Ukraine; World Data Center for Geoinformatics and Sustainable Development. Kyiv: NTUU «KPI» (in Ukrainian). <http://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/Foresight-2015.pdf>
- Framework convention on the protection and sustainable development of the Carpathians (2003). http://www.carpathianconvention.org/tl_files/carpathiancon/Downloads/04%20Publications%20-%20Press%20-%20Gallery/Documents%20and%20Publications/4.1.1%20CarpathianConvention.pdf
- Halimovska, I. (2016). Environmental tourism as a development factor of the modern society. *Humanitarian Bulletin of ZSEA*. 67, 89-96. http://www.zgia.zp.ua/gazeta/gvzdia_67_89.pdf (in Ukrainian).
- Grycyuk, M.Yu., & Maksymiv, L.I. (2011). The method of determination of the complex index of risk of the state of economic activity of the tourist object. *Scientific bulletin of Ukrainian National Forestry University*, 21.1, 300-307 https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_1/300_Gry.pdf (in Ukrainian).
- Kadnichanska, M. (2008). Features of ecotourism development in national natural parks of Lviv region. *Bulletin of Lviv University. International relations series*, 24, 101-105. <http://infotour.in.ua/kadnichanska.htm> (in Ukrainian).
- Law of Ukraine «On the nature reserve fund of Ukraine» (1992) (red. from 21.11.2019). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (in Ukrainian).
- Lukashchuk, H.B., & Fedorchuk, T.A. (2015). The Recreational Degression of Beech Forests along the Environmental Cognitive Route «Town Skole – Mountain Parashka» (NNP Skole Beskids). In: *Scientific bulletin of Ukrainian National Forestry University*, 25.2, 63-69 <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/966> (in Ukrainian).
- Maksymiv, L., Soloviy, I., & Fedorchuk, T. (2017). Problems and perspectives of the environmental tourism development in the Ukrainian Carpathians: socio-ecological-economic context». In: Proceedings of International conference «Sustainable tourism for development», Lviv (pp. 36-37).
- Malska, M. (2009). *Spatial Systems of Services Spatial (theory, methodology, practice)*. Kyiv: Cognition Publishing (in Ukrainian).
- Pelyno, L., & Maksymiv, L. (2006). The role of forest and the problem of accounting of the forest resources of Ukraine. *Scientific Bulletin of Ukrainian National Forestry University*, 16.3, 25-29. <https://cyberleninka.ru/article/v/znachennya-lisivta-problemi-obliku-lisovih-resursiv-v-ukrayini> (in Ukrainian).
- Principles of Ecotourism (2019). <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>.
- Recreation potential of the National Nature Park «Scole Beskyds» (2014). *State Agency of forest resources of Ukraine*. http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/ukpublish/article?art_id=122731&cat_id=3288 (in Ukrainian).
- Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the list of paid services that may be provided by budgetary institutions of the nature reserve fund» (2000). (in Ukrainian).
- Sak, L., Konopchuk, B., & Korbut, M. (2014). Ecotourism development in Ukraine within the framework of European integration. In: Proceedings of the conference «Ecological state development in the framework of European integration», Zhytomyr, pp. 83-84 (in Ukrainian).
- Schola, I. Orechovska, T., Korolchuk, O., & Kyfyak, V. (2007). *Development of tourism business in the region*. Chernivtsi: Books-XXI (in Ukrainian).
- Teodorovych, L. (2013). Ecological tourism at NNP of Ukraine: theoretical and practical aspects. *Bulletin of Lviv University. Geographic series*, 41, 318-330 (in Ukrainian).
- The Future is now. Science for achieving sustainable development (2019). Global sustainable development report 2019. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/24797GSDR_report_2019.pdf.
- The National Report «17 goals of sustainable development: Ukraine» (2017). http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReport-UA_Web_1.pdf (in Ukrainian).
- The Strategy for Sustainable Development «Ukraine 2020» (2015) (in Ukrainian).
- The Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026 (2017) (in Ukrainian).
- The 10 Year Framework of Programmes on Sustainable Consumption and Production Patterns (10YFP) (2002). <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/944brochure10yfp.pdf>
- UNWTO Tourism data dashboard (2020). <https://www.unwto.org/unwto-tourism-dashboard>
- Vorobyova, O. (2012). Ecological tourism as a factor of sustainable development of nature reserves. *Environmental sciences*, 2, 119-129 (in Ukrainian).
- Zahvoyska, L.D., Maselko, T. Ye., & Yakuba, M.M. (2006). *Economic analysis of investment projects*. Lviv: Publishing house Afisha (in Ukrainian).

Социо-эколого-экономические аспекты развития экологического туризма в Украинских Карпатах

Л. И. Максимив¹, Т. А. Гарматий², М. Т. Бець³

Проанализирована роль туризма в социально-экономическом развитии страны. Определены особенности экологического туризма и его роль в экономике региона. Наведена характеристика состояния и проблем развития экологического туризма в НПП «Сколивски Бескыды», а также направления развития экологического туризма. Экологический туризм рассмотрен как неотъемлемая составная часть устойчивого туризма. Определена взаимосвязь экологического туризма с Целями устойчивого развития, изложенными в Повестке дня – 2030. При помощи разработанной авторами анкеты проведен опрос заинтересованных лиц относительно их готовности добровольно финансово поддерживать развитие экологического туризма на территории НПП «Сколивски Бескыды». Значительная часть опрошенных респондентов готова жертвовать определенную часть личных доходов на развитие природоохранных территорий, а также участвовать в различных экологических акциях в качестве волонтеров. При помощи SWOT-анализа определены сильные и слабые стороны, возможности и угрозы, сопряженные с развитием экологического туризма. На его основании разработаны предложения относительно перспектив развития устойчивого экологического туризма в Украинских Карпатах.

Деятельность НПП «Сколивски Бескыды» целесообразно направить также на внедрение экологического туризма в близлежащих населенных пунктах, входящих в зону деятельности парка. Для этого необходимо разработать предложения по развитию экотуризма в Сколевском районе и определить направления деятельности администрации парка в этой сфере, провести соответствующее обучение местных жителей, желающих разви-

вать экологический туризм; установит контакты с частными собственниками и турфирмами, специализирующимися на экотуризме на территории НПП; издать рекламные материалы с целью продвижения экологического туризма в регионе.

Ограничение хозяйственной деятельности на территории национального природного парка сопряжено с определенными экономическими и социальными потерями, снижением уровня благосостояния местного населения. Все это является следствием выполнения парками функции своеобразных «экологических доноров». В этой связи важно разработать организационно-экономический механизм компенсации регионам-донорам (отдельным отраслям экономики, местному населению) повышенных затрат, связанных с предоставлением экологических услуг с целью охраны окружающей среды.

Условием развития экологического туризма является повышение уровня экологической грамотности граждан. В связи с этим целесообразно создать общественную экологическую организацию в районе деятельности национального природного парка и всячески способствовать ее функционированию. Целью такой организации должна быть в первую очередь просветительская деятельность в области охраны окружающей среды и проведение массовых экологических акций.

Ключевые слова: национальный природный парк, готовность платить, SWOT-анализ, устойчивый туризм, финансирование природоохранных территорий, туристическая отрасль, благосостояние.

Socio-ecological and economic aspects of the ecological tourism development in the Ukrainian Carpathians

L. Maksymiv¹, T. Garmatyi², M. Betz³

The role of tourism in the socio-economic development of the country is analyzed. The features of ecological tourism and its role in the economy of the

¹ Максимив Людмила Ивановна – член-корреспондент ЛАН Украины, кандидат экономических наук, доцент кафедры экологической экономики. Национальный лесотехнический университет Украины, ул. генерала Чупринки, 103, г. Львов, 79057, Украина. Тел.: +38-032-39-27-78. E-mail: lyudmyla.maksymiv@nltu.edu.ua ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5003-0249>

² Гарматий Татьяна Андреевна – магистр экономики окружающей среды и природных ресурсов. Национальный лесотехнический университет Украины, ул. генерала Чупринки, 103, г. Львов, 79057, Украина. Тел.: +38-066-857-99-17. E-mail: tetyanaharmatyi@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5373-5682>

³ Бець Марьяна Тибериивна – кандидат экономических наук, доцент кафедры предпринимательства и экологической экспертизы товаров. Национальный университет «Львовская политехника», ул. С. Бандеры, 12, г. Львов, 79013, Украина. Тел.: +38-067-140-40-96. E-mail: becmtpet@ukr.net ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4413-3705>

¹ Lyudmyla Maksymiv – Corresponding Member of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine, Dr., Associate Professor of the Department of Ecological Economics. Ukrainian National Forestry University, Gen. Chupryny str., 103, Lviv, 79057, Ukraine. Tel.: +38-032-39-27-78. E-mail: lyudmyla.maksymiv@nltu.edu.ua ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5003-0249>

² Tetyana Harmatyi – Master of Environment and Natural Resource Economics. Ukrainian National Forestry University, Gen. Chupryny str., 103, Lviv, 79057, Ukraine. Tel.: +38-066-857-99-17. E-mail: tetyanaharmatyi@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5373-5682>

³ Mariana Bets – Dr., Associate Professor of the Department of Entrepreneurship and Environmental Examination of Goods. National University «Lviv Polytechnic», Stepana Bandery str., 12, Lviv, 79013, Ukraine. Tel.: +38-067-140-40-96. E-mail: becmtpet@ukr.net ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4413-3705>

region are determined. The characteristic of the state and problems of the development of eco-tourism in the NPP Skole Beskyds, as well as the direction for the development of ecotourism are presented. Ecotourism is considered as an integral part of sustainable tourism. The interconnection of ecological tourism with the Sustainable Development Goals set out in Agenda – 2030 is determined.

Using the questionnaire developed by the authors, a stakeholders' survey was conducted regarding their willingness to support financially the ecological tourism development on the territory of the National Nature Park Skole Beskyds. It was found that a significant part of the respondents surveyed is ready to donate a certain part of their personal income to the development of nature conservation areas, as well as to participate as volunteers in various environmental campaigns. Using the SWOT analysis, strengths and weaknesses, opportunities and threats associated with the development of ecological tourism are identified. On its basis, the proposals were developed regarding the prospects for the ecological tourism development on a sustainable basis in the Ukrainian Carpathians.

According to the results of the survey, half of the respondents expressed their willingness to participate voluntarily in the improvement of eco-routes (49%), and 27% to do it for a certain fee. A quarter of respondents (24%) are not ready to participate in the improvement of ecological routes in the park. A total of 80 people were interviewed. An in-depth analysis of the responses of respondents who are not ready to allocate funds for the improvement of ecological routes in the

park showed that more than one third of respondents of this category are not ready to participate in improving ecological routes in the national nature park (36%), a nearly one third of them (30%) are willing to volunteer and a third (34%) – on terms of payment.

The limitation of economic activity on the territory of the NNP is associated with certain economic and social losses, a decrease in the level of well-being of the local population. All this is a consequence of the performance of the parks as a kind of «environmental donors». In this regard, it is important to develop an organizational and economic mechanism to compensate the donor regions (some sectors of the economy, the local population) for the increased costs associated with the provision of environmental services in order to protect the environment.

It is advisable to direct the activities of the Skole Beskyds National Nature Park to the establishment of ecological tourism in the nearby settlements that are part of the park's area of activity. To do this, it is worth developing proposals for the development of ecotourism in the Skole district and determining the direction of the park's administration in this area, conducting appropriate training for residents of the district who want to be engaged in ecological tourism; conclude agreements with private owners and travel agencies specializing in ecotourism on the territory of NNP; publish promotional materials to support ecotourism in the region.

Key words: national nature park, willingness to pay, SWOT-analysis, financing of conservation areas, tourism industry, sustainable tourism, well-being.